

Utazás József Attila körül

József Attila: *Óda. Válogatott versek. Ágh István, Csokits János, Ferencz Győző, Kodolányi Gyula, Lator László, Lukács Sándor, Papp Zoltán esszéivel*

z igényességéről híres Nap Kiadó azokat a hagyományokat viszi/hozza

magával, amelyeket az egykori főmunkatárs, Domokos Mátyás vallott és gyakorolt. Nem kísérletező munkaközösséggel van dolgunk, hanem inkább értékeket vállaló és megtartó műhelyt ismerhetünk meg, ha végignézzük az elmúlt másfél évtized termését s azt a mintegy kéttucatnyi friss munkát, amelyet egy-egy esztendő leforgása alatt helyeznek el a fölöttébb színes és zavaróan gazdag hazai könyvpiacon. Ha figyelünk ezekre a műves és összetéveszthetetlen márkajegyeket viselő művekre, könnyen megtörténhet, hogy tartósan társainkká szegődnek.

1.

Nyolc ma élő idősebb költőt¹ kértek fel arra, hogy válasszanak ki ötöt József Attila politikai és szerelmes, illetve „tájéleíró” versei közül, de úgy, hogy a költői világ sértetlen maradjon. Csokits János (82) nagyon lakonikus volt: mindössze hét sorban rögzítette a véleményét. Íme kettő és fél sor a hétből: „[J. A.] költeményei közül nem lehet ötöt kiemelni anélkül, hogy költői világára jellemző érzései és gondolatai valahogy hiányosak ne maradjanak.” Az általa felsorolt öt vers (*Ady emlékezete, Arany, Kosztolányi, Meghalt Jubász Gyula, Petőfi tüze*). Csoóri Sándor (80) tizenkét oldalas „rögtönzéssel” válaszolt a kiadói kérdésre (természetesen más jellegzetes verseket említve: *A Dunánál, A betedik, Eszmélet, Kései sirató, Óda*). A Lator László

NAP KIADÓ,
2010

által kiválasztottak is sajátos/más József Attila-szemléletről árulkodnak: *Áldalak*

búval, vigalommal, Ób szív! Nyugodj! Reménytelenül, Ritkás erdő alatt, Zúzmara. A kis kötet olvasásakor azonban Papp Zoltán (66) válogatása mutatkozott a legizgalmasabbnak: *Gyermekké tettél, Istenem, Kései sirató, Óda, Reménytelenül*. Pedig P. Z. nem is „igazi” költő, őt inkább színészként látják az emberek. Egy 1962-ből származó emlékekkel indítja József Attilához fűződő viszonyát, amikor érettségiző diákként még csak a „kötelező olvasmányok szintjén homálylott”, hiszen alig pár évvel az 1956-os vérengzések után egyáltalán nem lehetett szimpatikus az a proletár-költő, akit egy szűk részen át mutogattak akkor az ifjúságnak. Aztán folytatja a késő hatvanas évekkel, amikor J. A. verseit „a népünnepélyek hangszóróiba préselték”, és úgyszólván mindenkinek „József Attila-estje lett”. A részleges elhallgatás és az értelmiségi finomkodás mellett azonban megkérdézi tőlünk, de úgy, hogy saját magát is beleképzelje ebbe a tömegbe: „Ismerjük-e őt? Ismerjük-e eléggé? Meg lehet-e ismerni egyáltalán?”

Ezeket az öt-öt verset látva, mindjárt elhatározás született meg bennünk, hogy felkérést intézzünk saját magunkhoz, és elhatározzuk: mi is kiválasztjuk a Nap Kiadó által megadott kritériumok szerint a magunk „legszébb” J. A. verseit. (A méltán dicsért és teljesnek tartott „összest” vettük kézbe, amelyet az Osiris Kiadó jelentetett meg 2006-ban.) Íme az eredmény:

¹ József Attila: *Óda. Válogatott versek. Ágh István, Csokits János, Ferencz Győző, Kodolányi Gyula, Lator László, Lukács Sándor, Papp Zoltán esszéivel*. Költők a Költőről – sorozat. Budapest, 2010, Nap Kiadó, 120 oldal. Ára 2500 Ft.

A nyolcadik felkért költő *Deák László* volt (1946–2009), aki közben, 2009. december 30-án elhunyt, már nem tudott eleget tenni a felkérésnek.

[Szemle]

1. *Távol zongora mellett* – 1922
2. *Reménytelenül* – 1933
3. *Eszmélet* – 1934
4. *A csodaszarvas* – 1933
5. *Kései sirató* – 1936

A *Távol zongora mellett* a kamaszkoron éppen túljutott, szárnyait bontogató (már!) költőtől származik. Kicsit még Juhász Gyulára („Ó jaj, hogy tőle messze elvetődtem”), Kosztolányira („Mint illatos teából száll a gőz”) emlékeztető képekkel és rímekkel ugyan, de az is lehetséges, hogy e nagy elődök még csak ezután, később írják meg az ide visszautaló verseiket. És a rokonság vállalása („A csókos ajka itt remeg előttem”) egyáltalán nem szégyen, hiszen akkortájt a magyar Parnasszuson minden vízcsapból Ady áradt a bontakozó lelkületük felé. És másfajta kezdet e kanyarószerű enyhe epigonizmuson túl nem is létezett, ettől számítható a költői immunitás kialakulása. A *Reménytelenül* kétszer három strófát tartalmaz, de már világos számunkra, hogy 1922 óta hatalmas utat járt be a költő. Biztosak lehetünk abban, hogy nemcsak lassan s „tűnődve” járt kelt a világban, hanem kialakította sajátos és magabiztos nyelvezetét („Ezüstös fejszesuhánás / játszik a nyárfa levelén”), de olyannyira, hogy amikor tovább olvassuk („A semmi ágán ül szívem” vagy: „Elleng a néma, kék idő”), már ott sejlik a jövőbeli ködben közeledvén: Nagy László és Szilágyi Domokos. Ezután az *Eszmélet* a mindent megszenvedett és sokat látott ember rádöbbenése a világra („...akinek / szívében nincs se anyja, se apja, / ki tudja, hogy az életet / halálra ráadásul kapja”). Bevégeztett: ezáltal tudatosult benne a fájdalmas megvilágosodás, s azt immár viselnie kell („Így iramlanak örök éjben / kivilágított nappalok / s én állok minden fülke-fényben...” Ha a költői mivoltot választotta. *A csodaszarvas* megteremti az archaikus téma méltóságát, és ritkán zengő szépséggel szólal meg ez a maradandóan emlékeztető összkép; pedig csak egy forrás tükrén csillanó apróság. („Kortyolgat az ég tavából, / villó agganca világol / ága-boga tükör-

képe / csillagvilág mindensége.”) Igazi öreg és bölcs emberrel találkozunk a *Kései siratót* olvasván. Középpontban a bonyolult anyagyermek viszony, mely olykor annyira ellentmondásos J. A.-nál. Nagy pillanata ez a betegségekkel küszködő költőnek, de józan és nagyon őszinte a perc. (Kit anya szült, az mind csalódik végül, / vagy így, vagy úgy, hogy maga próbál csalni. / Ha küzd, hát abba, ha pedig kibékül, / ebbe fog belehalni.”) Ezt ilyenformán mondja egy kicsit hígabban Piskos Fred: „Fel a fejjel, semmi remény!” Miheztartás végett. De a létre és annak mégis-szépségére való ráébredés, az öt vers kiválasztásának feladata, az önkéntes játék is megérte, hogy kézbe vettük ezt a kötetet és együtt maradtunk pár órát a körünkben jelenlevő költővel.

2.

A *Dunánál* című vers nem véletlenül került a Nap Kiadó másik friss könyvének címlapjára.² Az „Egy vers” című sorozat arra való, hogy bemutassa egy-egy költői mű fogadtatását és utóéletét. Tavaly hasonló kiadvány született Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című verséről, illetve most készült el a 2010-es esztendő derekán a Radnóti Miklós-féle *Hetedik ecloga* által ihletett tanulmánygyűjtemény is. Úgy tudjuk, hogy a kiadó hasonló vizsgálódásra Ady, Babits, Dsida, Kassák, Kosztolányi, Márai és Nagy László egy-egy közismert és jelentékeny munkáját is kiszemelte. A szerkesztők azon dolgoznak, hogy hasonló igényességgel állítsanak össze ezekhez mérhető újabb válogatásokat. Szép elképzelés. Üdvös gondolat. Azt tervezik, hogy megmutassák – ha nem emlékeznénk, mert gyakran vagyunk feledékenyek manapság –, hogy merre keressük a XX. századi magyar költészet javát. Itt arról a gerincről értekeznek, amely tartja a később építkező testet és bennünk a hitet, hogy mégiscsak volt és van értelme az egésznek, *annak*, és elfogadjuk, hogy a vers nem illusztráció helyett, amolyan töltelékként létezik a folyóiratok hasábjain, s a kötetekbe rendezett életműveknek még akkor is van hatásuk, ha – látszólag – nem

2 József Attila: *A Dunánál*. Egy vers – sorozat. Budapest, 2010, Nap Kiadó, 256 oldal. Ára 2500 Ft.

érezzük minden pillanatban erőteljes jelenlétüket. Itt elég, ha felidézzük Illyés Gyula hatalmas lélegzetvételű versét, az *Egy mondat a zsarnokságról* címűt, amelyért 1956 után még az is három évet kapott, aki csak hallgatta. Idézzünk fel három költőt Erdélyből, aki hallgatta, terjesztette vagy továbbírta a zsarnokságról szóló mondatot és – a hatósági kényszer jóvoltából – Szamosújváron jelenlétével tisztelte meg Rózsa Sándor celláját, majd a román lagót is: Páskándi Géza, Bartis Ferenc, Páll Lajos... A *Psalmus Hungaricus* ugyancsak borzasztóan erős, csillapíthatatlanul lüktet a fájdalom benne, de ilyen ígérennyel mérhető a *Halotti beszéd* is. És kétség nem merülhet fel az iránt sem, hogy *Ki viszi át a szerelmet!*

A *Dunánál* rendelkezésre keletkezett. 1936-ban a könyvnapra tervezték kiadni a *Szép Szó* antológiáját *Mai Magyarok Régi Magyarokról* címmel, amelynek szerzői között szerepelnek a kor legismertebb irodalmi „vezéralakjai” (Móricz Zsigmond, Babits Mihály, Németh Andor, Kassák Lajos). A vers valamiféle vezércikk, amely figyelmezteti az olvasót, hogy mire számíthat. Mert a múlt század ’30-as évei sem voltak mentesek az irodalmi és közéleti vitáktól. Ha úgy vesszük, akkor a *Szép Szó* olyan orgánus, amely a *Válasz* ellenében jött létre, és egyszerre „ellensége minden barbárságnak, az erőszaknak, a hatalom imádatának és a szellem lebecsülésének”, „konzervatív és forradalmár”. „Konzervatív azokkal szemben, akik a kultúra jövőjét összetévesztik a saját pártjuk jövőjével, de forradalmár azokkal szemben, akik a kultúra jövőjét a saját kényelmükkel tévesztik össze.” De milyen volt a *Válasz*? Abban a lapban is ugyancsak ismert „vezéralakok” – és azóta immár bőven klasszikusak – szerepelnek műveikkel (Németh László, Illyés Gyula, Sárközi György, Hamvas Béla, Szentkuthy Miklós, Gulyás Pál), csakhogy ők: úgynevezett népi írók. De vajon urbánus-e Móricz, ha benne van a *Szép Szóban* egy Bethlen Gáborról írt esszével? És hová helyezhető maga J. A., aki fiatal

költő korában *Ki a faluba!* címmel írt röpiratot? Akiről mégis azt merészelt írni egyszer Eörsi István, hogy: „szíve mélyéből elutasította az irodalom népies irányzatát”. Jobb nem feleszegetni itt ezt az időnként meg-megismétlődő és némiképp különbözőnek látszó, de mégiscsak azonos tematikát, mert nem lesz jó vége: vége nem szakad a fölös szószaporításnak.

Az 1936-os esztendő József Attila rövid életének igen termékeny szakasza. Még „viszonylag” egészségesen, de már megbomlott lélekkel dolgozik, egyszerre mutatkozik a „kinti” és a „benti” világ (a „normális” költői kitárlkozás és a tudat alá-mögé rejtett „mélység”). Ekkor írja ezt az alkalmi ódát és a *Szabad-ötletek jegyzékét*.

„A két típusú szöveg tud egymásról” (Tverdota György). Ez a vers kiválóan alkalmas volt arra, hogy hangoztassák a költő internacionalizmusát („A Dunának, mely múlt, jelen s jövő, / egymást ölelik lágy hullámai. / A harcot, melyet őseink vívtak, békévé oldja az emlékezés.”) Mintha megelőzte volna saját korát, hogy marxizmust igenlő, a szovjet típusú szocializmust elfogadó és a csorbult nemzettudattal élő magyarság lelkiismeretvizsgálatát szolgálhassa majd az 1945 után kezdődő új világban. Megszámolni sem lehet, hogy a roszszul értelmezett és a verskörnyezetből kiragadott két záróssal („s rendezni végre közös dolgainkat, / ez a mi munkánk; és nem is kevés.”) mennyi furcsaságot követtek el; számtalan iskolai feladat, érettségi tétel, szemináriumi dolgozat címéül választották, hogy a diáknemzedékek a költővel együtt valljanak színt. Olyan színt. Kántor Lajos szerint „[J. A.] nem egy szubjektív vagy kollektív illúziót, hanem reális, történelmi szükségletet ragadott meg”, majd végül hozzáteszi, hogy az együttlélés méltóságát is J. A.-val őrizhetjük meg, „ha teljességükben nézünk szembe a kérdésekkel”. De csak akkor.

SIMÓ MÁRTON

SIMÓ MÁRTON (1963) Budapesten élő író, újságíró, szerkesztő. Legutóbb megjelent kötetei: *bozgor* I; II. (2004–2005).

[Szemle]

„Már nem bánt, hogy nem értlek”

Mezey Katalin: *Bolygópályák*. Új versek

an, hogy úgy véljük, a művészet valamiféle menekülés a

cselekvések vagy az élet elől, hogy a művészet az életidegen érzelmek értelemmel feldolgozott, felruházott kifejezése. Máskor úgy tekintünk a művészetre, mint a lélek tükre, valami olyasfajta lényegre, ami fölkelte másokban azt az érzést, amit az alkotó (már) átélt. Akárhonnan tekintünk rá, a művészet valamiképpen a valóság elvonatkoztatásán alapul, s egyik alapértéke abban rejlik, hogy egybefoglalja az ember földi létének bizonyosságát és a világról szerzett tapasztalását.

Egy ilyen, valóságos tapasztalatokon alapuló *annalése*-nek tekinthető Mezey Katalin legújabb verseskötete, a *Bolygópályák*. Olyan versek, amelyekben a valóság úgy tükröződik, amint van, olyannak tűnik fel, amilyenek az alkotó érezi, látja és látatja.

Ez a líra sem meghódítani, leigázni, hanem pusztán *csak* megismerni kívánja a mindenséget. A mindenség megismerése az összefüggések felfedezésével kezdődik. Ámuló, rácsodálkozó figyelemmel sorakoztatja a valóság látható részleteit, elemeit, hogy a hiányra ráta-láljon, rámutasson. „Ha a rét minden levelét [...] egyenként lefényképezem, / el kell jussak a Végtelenhez.” A szemlélődő meg akarja érteni a világot, a történéseket. A megismerés tehát nem önmagáért való, a megismerésnek a megértésen túl is célja van, nem is kevés, a végtelen megragadása. Vagy tán a végtelenre-jutás? Mintha a káprázatba belefeledkező ember valami egyetemeset élne át.

A végtelenség képzetének a létét éppen az adja, indokolja, hogy a képzet a hétköznapi gondjaiból, a minden egyes embert érintő keservből építkezik, azaz a végtelenre vágó lírában maga a végtelen tükröződik. A végtelen

SZÉPFHALOM
KÖNYVMŰHELY, 2010

a rendezett hétköznapiakkal kezdődik. A bonyolult, szövevényes élmények és érzelmek disszonáns akkordjainak a megszólaltatásánál. „Elmentek szánkózni a gyerekek / és magukkal vittek mindenkit, / akiért érdemes itthon maradni.” Kihűlt világ, egyetemes kietlenség, dermesztő tél. A negatív univerzum víziója, az élettelenesség, az élet értelmetlenségének a tapasztalása.

Az egyedüllét és a magány, a Janus-arcú démon ugyancsak a hétköznapiakban szeret felbukkanni, kísértetni igazán. Apró, nyelvükben is hétköznapi események örökös vendége a magány, és a parányi történések mögött ott vonul a láthatatlan végtelen. Mintha maga a nyelv is meghúzódna, megbújna, nem köti meg a figyelmet, mert valami másra akar utalni, valami másnak készíti elő a teret. „Összetörte, a parkettára dobta / a labdarózsacsokrot. Azt hittem, rátapos. / De nem taposott, kiabálva ment. / Nagymama a széthullott virágot, / mint egy földhöz vert csészét, felsöpörte.” Kibújni a szavak, a hallgatások és az elhallgatások alól. Mert minden, ami van, árulkodik. Még a taszítóan rideg, minden életszerűséget nélkülöző, magukba zárkozó tárgyak is árulkodnak. Minden ránehezül a csöndre, holott a csöndre szükség van. Arra az időre, míg az *Oktoberi* fegyver újratöltődik, arra a csendre, a halottnak is joga van. Különben hazlátogat. Hátrakötött kézzel is megfojthat. „Ne képzeld, hogy a sátánnal cimborálsz. [...] A sátánnak csak játékszere lehetsz.” Az ember a sátánnal sem cimborálhat – az ember végérvényes, örökös, feloldhatatlan magányosságra ítéltetett, szüntelen szorongásra, abszurdításra deter-minált.

Az ember egy, egyetlen, tagolatlan. Két ember nem férközhet oly maradéktalanul kö-

zel egymáshoz, hogy valamiféle határ ne maradjon közöttük. „Ajtóm előtt egy szép / bar-na kutya, / ajtóm mögött egy szép / fehér nyúl.” A magány, az egyedüllet empirikus, mégis irreális, titokzatos szemléltető képei. Az ajtók, a falak, a határok akadályok, ám akár az idő vasfogát túlélő erőszakos gondolatok: védelmet nyújtanak. Eltakarnak. A határ átlépése kockázatos, ha egyáltalán lehetséges. A határ ellentétes szül az emberek között, mert nem együtt, hanem ki-ki a maga eszközeivel kívánja átlépni. Más helyen, más időben, más-más okok miatt ugyanazt a falat. Egyik ember a beszélgetésbe rejti el a lényegét, a másik az ajtó küszöbére lépve mondja ki az igazát. Egyedül, mert nem tudja, „ha együtt vannak, tudod, mire számíts. / Külön-külön: kettős veszedelem.” És végül a beszéd is abbamarad, mert tovább már nincs mit elrejtteni. „Beszélék, / pedig azt szeretném, / hogy te beszélj. / Hallgatsz, / pedig azt szeretnéd, / hogy hallgassak én.” A feszültség, a szorongás hatóerejét fokozza a titokzatosság, a szenvedés tárgyának a rejtőzése. Úgy tűnik, ami az egyik ember számára látszat, az a másik számára valóság, és fordítva. Mindkettő számára az a valóság, amittől szenvednek, a többi csak látszat.

És kérdezhetné egyik ember a másiktól: „Ki a bűnös tehát? Bűn ez egyáltalán? / Egy fogás csak az élet terített asztalán”, amit ha kesernyés is, ha mérgező is, el kell fogadni. Az ember vágyhat az angyalok társaságába, vágyhat arra, hogy szabadon válogathassa meg a felebarátait, de étkezni gyakorta azokkal kényyszerül, akik maguk is éhesek, akiket az asztalnál talál. Hogy az asztalra már csak bűn jutott vagy azt érdemelték, lényegtelen. Ha a bűn átvergődik a bűntudaton, még katarzisa juthat. Borzalom ez is, akár a háború, vagy pusztán az emberiség nyelvére nőtt, habzó hazugság, hiszen „milyen / elterjedt és köznapi élvezet, / csak úgy, akár ha kedvtelésből is, / a másikat becsapni”.

A brutalitás, a rettenetesség ismét vagy ma már mindennapos tapasztalattá vált, és minél jelenvalóbb, annál felfoghatatlanabb, hogy ez maga a valóság. Átlátszó valóság. „Látja Isten a sok, / sok milliárdnyi / gáz-, hang-, fényvezetékét / üvegszálfonadékban, / futni a levegőben, / és hallja bennük az összes / szavunkat és csöndünket.”

Ebben a lírában nemcsak az egyén hétköznapijai, hanem a korszak, a szűkebb és tágabb világ történései is visszhangoznak, úgy, ahogyan a költő azokat látta. Feltünteteti a láthatót, a látszatot, ám valójában az igazságot keresi, vallatására készül. „Be kéne tiltani a Váro-rost [...] meg a sínen fekvő részegeket. / Józanokat. Be kéne tiltani, / hogy szabadon futko-rásson / körülöttük a szél.” A látszat nem a valóság egyik olvasata. A látszat az, amikor „El-hisszük, hogy / nem több az élet, / mint hogy rádión / hallgatunk véres híreket.” Vajon ne volnának ma is embertől független maximák, önbeteljesítő törvények, amelyekbe zokszó nélkül bele kellene nyugodni; amik úgyszólván maguknak az utat, érvényre jutnak, akár egykoron a Tízparancsolat? Mert boldog csak az lehet „akinek nem rongyos a lelke, [...] aki hiszi is, amit mondott, [...] görbe utakon titkon sem jár”. Az életet rendező, a történelmet kormányzó elvek, a bölcsesség nélkül „Hogy tudjam, kit nézek, / hogy tudjam, kit látok: / hűséges feletem / vagy hűtlen barátot?” Ám arra a kérdésre, hogy „Miért okoznak egymásnak akkora fájdalmat az emberek, hogy ne lehessen kibírni?”, már a bölcsesség sem tud választ adni. Becsukódnak a kapuk, az ajtók, a szívek. Le-válnak egymásról az emberek.

Határ Győző szavaival élve: Mezey Katalin legújabb lírája szépélgés helyett az önmagához is kegyetlen és őszinte számvetést választja, képviseli. Mert a világot már nem bánja. „Még hogy ha fáj is, hadd fájjon, / velem, nélkülem, hadd vágjon.”

IANCU LAURA

IANCU LAURA (1978) költő, néprajzkutató. A moldvai Magyarfaluban született, 1997 óta él Budapesten. A moldvai magyarok népi vallásosságát kutatja.

Fölegyenesedünk végre?

Albert Gábor: *Emelt fővel*

Albert Gábor szociográfiája huszonhét év után – második

kiadásban – újból megjelent. A hajdan oly rangos s oly olvasott „Magyarország felfedezése” könyvsorozat köteteként, 1983-ban kisebbfajta csodának számított az *Emelt fővel* első kiadása. (N. b. Ennél nagyobb csodának tán’ már csak az *Emelt fővel* második kiadása számít abban a 2010-es esztendőben, amelyben az Illyés, Cs. Szabó vagy Németh László kötetet vásárolni szándékozó atyafira olyan csudálkozva néznek a jobbjára csak könyvformájú papírt kínáló „könyváruházak” eladói, mintha teszem azt Anonimus *Gesta Hungarorum*ját óhajtaná eredetiben megvásárolni az időtől és tértől elrugaskodott habókos-bogaras emberfia.)

Aki ismeri Albert Gábor remekművének első kiadását, annak a második kiadást nem kell bemutatni. Még akkor sem, ha az első kiadás egynemely adatát felfrissítette 2010-re a szerző. A lényegét illetően Albert Gábor mondandója – lett légyen az *Emelt fővel* első vagy második kiadása – sajnos idősebb és elevenebb, mint huszonhét éve volt.

Mi is ez a lényeg? Bajban vagyok, mikor végig gondolom, hol is kezdjem ennek a lényegnek a bemutatását. Kicsit úgy érzem magam, mint még a XIX. századot is meglátott napkori nagyapám adomája szerint disznóbontáskor az egyszéri cigány érezhetete, aki késsel a kezében körbe-körbe járt a már leszúrt, megperzselt, az udvar közepén a leakasztott ólajtón oldalára fektetett másfél mázsás hízó körül, fennhangon repetálva, miszerint „Nem férek hozzá, nem férek hozzá...”

Albert Gábor *Emelt fővel* című szociográfiájában ott a magyarság teljes sorsa. Amit

PONT KIADÓ,
2010

persze Ady egyetlen tömondatban is képes volt összefoglalni (*A magyar*

ugar), keserűbb percében Arany ironikusan elintéztett egy legyintéssel („...eh, feledjük...”), de még Mikszáth is csak legfeljebb csipentett szemével, mikor kebelbarátját, Katánghy Menyust rajtakapta, hogy az bár a honfoglalással kezdi a magyarság történetét, de aztán pillanatok alatt elcsal egy egész évezredet, hogy mielőbb rátérhessen a lényegre, ami akkoriban a kvóta paritásos megközelítését jelentette. („...Akasztasson fel elébb közülük is tizenhárom tábornok...” ti. az osztrákok közül.)

Amikor bő negyedszázada – frissen diplomázott újdondászként – először olvastam az *Emelt fővel*et, elkaptam a hév. Lám, ha Albert Gábor képes volt ilyen, a magyarságot megnyomorító, egekbe kiáltó dolgokról szólni, akkor csak jut nekem is nyomdapapír meg könyvborító, hogy megvalósítsam évek óta dédelgett tervem. Szociográfiát írassak a békekölcsönről.

A békekölcsönös könyv vázlatával a hónom alatt autóstoppal átruccantam Nyíregyházáról Debrecenbe, Mocsár Gáborhoz, aki maga is tagja volt a „Magyarország felfedezése” könyvsorozat szerkesztő bizottságának. Tetszett neki az ötlet. Kis lakótelepi lakásában helyel kínálva vázlatomat frissiben átolvasta. Mikor végzett, szeme visszatért a tervezett alcímre. „A haza javára, a magad boldogulására, jegyezz békekölcsönt!” Tudja-e, ez így nem pontos, szigorodott meg, én meg bátortalanul valami olyasmit feleltem, hogy én ezt így hallottam apámtól meg keresztapámtól is, akiknek éhbérükből – sorstársaikkal együtt – sok havi békekölcsönt kellett jegyezniük az ötvenes években. Na jó jó, de az egyszéri párttitkár akkor se

így agitált, kötötte az ebet a karóhoz Mocsár Gábor. Miközben megigazította sötét keretes esztéka szemüvegét, szeme már nevetett. „A haza javára, a magad boldogulására – s itt felidézve a hajdan látott mozdulatot, kezeit összekulcsolva sötétkék macskónadrágjában térdre omlott előttem –, az Isten szerelmére, jegyezz békekölcsönt!”

Hogy vázlatomból sohasem lett könyv, az nem az ő jó szándékán múlt. Ma meg?! Az állami tulajdon lebontásaként tolvajnyelvesített elmúlt húsz év után ugyan kit érdekelne az ötvenes évek intézményesített állami szabadrablása, a békekölcsön?!

Albert Gábor könyve – a szerző nem kis szomorúságára is – időszerűbb, mint valaha. A magyarságnak – noha már 1983-ban is hosszú ideje lehajtott fővel járt –, azóta sem sikerült a fejét fölemelnie. Igaz, 2010 tavaszán tett egy erre irányuló próbálkozást, ám komoly-e a szándéka, s ha igen, sikerül-e megtanulnia felegyenesedve s emelt fővel járnia, nos, az újabb negyedszázad, mire kiderül...

Pedig lassacskán már annak is negyedik negyedszázada, hogy Fülep Lajos, zengővárkonyi (Baranya megye) református lelkész „A magyarság pusztulása” címmel (1929) a *Pesti Napló* hasábjain cikksorozatot közölt. Abban pedig nem kevesebbet állít, mint azt, hogy a magyar nép, noha tisztában van vele, hogy rövid időn belül kipusztul a világból, mégsem tesz ellene semmit. Közösségtudata megszűnt. Felelősséget közössége iránt nem érez, nemigen akar mást, mint egyszerűen csak jól élni.

Fülep Lajos cikksorozatát néhány év múlva Illyés Gyula *Pusztulás* című (1934) írása a *Nyugatban* követi. Illyés Gyula Észak-Baranyában tett utazásának tapasztalatait veti papírra. A közvélemény a *Pusztulásra* végre felkapja a fejét. A *Nyugat* ankétot szervez, amely aztán további lendületet ad Magyarországra felfedezésének. Az írástudók szívós munkával szembesítik a magyarságért felelősséget érző elitet a magyar valósággal. (Más kérdés, hogy akkor is akad tudós szakértő, például a szociológus Braun Róbert, aki úgyszintén a *Nyugat* hasábjain nygatja a közvéleményt, miért is

nem kell komolyan venni Illyés *Pusztulás* című írásának állításait.)

Néhány fiatalember, Pesten tanuló diákok, 1934 tavaszán Budapestre hozzák az elárvult hidasi református templom harangját. (ti. Hidason kihalt a magyar nyelvű református gyülekezet. Isten hidasi házát bezárták. Az egyke megölte Hidast.) A harangot a diákság a Kálvin téri református templom előtt egy tábla kíséretében helyezi közszemlére. A táblán a következő áll: „A hidasi harang, a magyarság temetőjéből hoztuk, hogy az ország szívében hirdesse a magyar feltámadást.”

Hanem a magyar feltámadás szép szándékából megint csak sülyedés lesz. Kodolányi János lélekbe markoló, személyes valómást tesz Magyarország állapotáról (*Sülyedés világ*), Nagy Lajos finom iróniával rajzolja meg a magyar kisvárost, a notabilitástól az eszméletre képtelen kis cselédányokig (*Kiskunhalom*). Szabó Zoltán a bükkaljai falu képét úgy festi fel, hogy abban a képben ott vannak a magyar falvacskák ezrei (*A tardi helyzet, Cifra nyomorúság*). Féja Géza leírásában szinte tapintható a Nagyalföld füledt, fojtott, vihar előtti csöndje (*Viharsarok*).

És hiába alkot Szabó Dezső, ha tetszik, egy egész évfolyamnyi diáktársa helyett is (*Életeim*), hiába számlálja a bajt, s igyekszik, amennyit csak bír orvosolni Bánffy Miklós, (*Huszonöt év, Megszámláltattál...*), hiába áll be az orvosdoktor Németh László a magyar szellemi élet organizátorának (*A minőség forradalma*), hiába készít pontos kórismét és javall eredménnyel biztató gyógymódot a magyarság számára felemelkedést kínáló harmadik utas gondolattal Szárszón 1943-ban (Pápua Új-Guinea a hollandok és angolok helyett legyen a pápuaké!), a kritikus magyar addig kritizál, a parádés magyar addig parádéz, az anekdotázó magyar addig adomáz, a vívódó magyar pedig addig vívódik, míg elszalasztja mindazokat a lehetőségeket (1944, 1968, 1989, 2002), amelyeket a történelem azért kínál, nehogy a magyarból az új idők inkái legyenek, akiket étvágyak viharába, foglaló ösztönök keresztútjára kerülve elsodor a történelem.

[Szemle]

Albert Gábor *Emelt fővel* című kötetében a nyolcvanas évek elejéről készít gondos körleírást. Mivel a szerző tökéletesen ismeri az anamnézist (lásd föntebb, Fülep Lajostól Illyés Gyulán át Németh Lászlóig), kórképe pontos, megbízható. Csak hogy mire az *Emelt fővel* második kiadása megjelent, a magyarság szép csöndben elfeledte (leszámolt vele?) azokat az illúzióit is, amelyek a nyolcvanas évek recsegeve-ropogó, dülő-boruló, kapzsi, kontraszelektált, képmutató kommunizmusában még minden bizonytalansággal voltak.

Hiszen a cselédet a harmincas években még kifizették (vö. a XXI. századi magyar autópálya-építő alvállalkozóinak kismiszterével). A földműves a múlt század negyvenes éveiben – állami ösztönzéssel! – még ötvenéves fejjel is új élet kezdésére mert vállalkozni (vö. a pályakezdő munkanélküliek tömegével, a külföldre vándorló diplomásokkal, az állásinterjúk között kóválygó, reménytelenül munka után kuncsorgó „öreg” negyvenesekkel).

Az egyén felelőssége Albert Gábor könyvében még úgyszintén megjelenik, Paczári Miklós, a könnyelmű földműves kilenc év amerizálás-vigadozás után egy rossz ló árával tért haza (vö. az utcákon, kapualjakban heverő, kizárólag alamizsnára váró, „tablettás” boron vegetáló tízezrekkel).

Az Albert Gábor által leírt ötvenéves évekbeli téveszítést kísérő égbekiáltó gázságú privatizáció-reprivatizáció – fél évszázad után – már-már ártatlan elvtársi huncutságnak tűnik az ezredforduló előtti utolsó és az ezredfordulót követő első évtized „magánosításnak” nevezett szabadrablásaihoz képest.

Az öngyilkosság ma is tarol, legföljebb a lakosság ide-oda telepítések alakultak örökös, reménytelen röghöz kötöttséggé.

A felelőtlen hitelügyletekkel fenntartott tézeszek, az ingyen (munkaegységekért, majd az év végi zárszámadáson kiderült menyinyiért) dolgoztatott földművesek gondjai mára sem tűntek el, legföljebb súlyosabbá váltak. Következmenyeként a multik kényekedve szerinti spekulációknak.

A tej, a hús, a gyümölcs, a zöldség arcpirítóan cincogó krajcáros felvásárlási árai és a kíméletlenül és ostobán kapzsi magasságokba emelt fogyasztói árai között ugyan kit érdekel a nyomorgó, becsapott, kirabolt termelő, kit érdekel a „tiszesen”, csöndben nélkülöző felnőtt, kit érdekel a naponta százezer szám éhező magyar gyerek. Akiből vézna, göthös, méltó emberi létre képtelen és alkalmatlan magyar felnőtt lesz. Aki majd önkéntelen beteljesítheti Herder jóslatát, s aztán úgy tűnik el az árnyékvilágból, hogy egy szót sem hallott Fülep Lajosnak, Illyésnek, Németh Lászlónak az ő sorsát jobbra fordítandó figyelmeztetéseiből.

Az emelt fő vágya, a felegyenesedés óhaja Albert Gábor könyvének két kiadása között, huszonhét év alatt már-már tündéralommá vált.

2010 Magyarországon már ennél is többről van szó. Ide a Németh László-i *Irgalom* szükséges. Szeretet és végtelen hit. Megfogni a kezét, s elhítenni evvel a bicegő, sánta Magyarországgal, hogy ha igazán akarja, akár futni is képes.

CSENDES CSABA

CSENDES CSABA (1955) újságíró, volt televíziós és rádiós szerkesztő. A *Nagyítás* című – szünetelő – hetilap kiadójának, a Hetilap Kft.-nek ügyvezetője.